

CHAQ'RAB'
9-2009

Chaq'rab'

chi rix xmuxb'al xjunxaqalil, xmajewankil,
xk'ayinkil ut xloq'b'al li poyanam.

 Q'eqchi'

Chaq'rab'

chi rix xmuxb'al xjunxaqalil, xmajewankil,
xk'ayinkil ut xloq'b'al li poyanam.

CHAQ'RAB' 9-2009

LI XMOLAMIL AJ K'UUB'ANEL CHAQ'RAB' RE
LI TENAMIT WATEMAAL

NAWNO:

Naq li Xnimal Ru Xhuhil Chaq'rab' re li tenamit Watemala, naxxaqab' naq li awa'b'ejilal tk'e xwankil ut tsume li xb'eeresinkil xk'ulub' xjunxaqalil li poyanam; ink'a' naru tsume naq twanq xmajewankil junaq poyanam, xrahob'tesinkil, xmuxb'al li xjunxaqalil ut li xk'a'uxl, xminb'al ru chi xb'aanunkil li ink'a' us; teneb'anb'il sa' xb'een li awa'b'ejilal xk'eeb'al xwankil xb'eejik xk'ulub' eb' li poyanam, li xwanjikeb' sa' sahilal ut naq kolb'ilaqeb' rix xb'aan li chaq'rab', jo' aj wi' twanq xb'eeresinkil eb' li na'leb' re kolok ib', risinkil ut twanq xtojb'al rix yalaq k'a' ru xpaayil li rahob'tesink t-uxmanq sa' xb'een eb' li kok' telom, kok' ixqa'al, saaj poyanam, ixq, poyanam wankeb' junaq xmajelal ut cheekel poyanam.

NAWNO:

Naq li nimla tenamit Watemaal xxaqab' xhuhil re naq twanq li kolok ib', xjeb'al ut twanq xtojbal rix xk'ayinkil malaj xloq'b'al li poyanam na'uxliik rik'ineb' li ixq, kok'al, a'in naxtz'aqob'resi ru sumk'uub' kixxaqab' chaq li molam reheb' laj ab'l tenamit Naciones Unidas li naxxaqab' chaq sa' xb'een li k'uub'ab'il rahob'tesink na'uxk sa' jalanjalanq chi teep chi tenamit, li nataaqemank rix rik'in li na'leb' a'in a'an xkolb'al ut risinkil li xmaajewankileb' li poyanam sa' xk'ab'a' li xk'ayinkil malaj xloq'b'al na'uxk; nanawman naq re xb'eeresinkil a'in na'ajman naq tuqtuuq ru li xna'leb'il sa' li junjunq chi tenamit ut ab'l tenamit, b'ar wi' tento tuqub'ab'ilaq chan ru xkolb'al li xk'ayinkil malaj xloq'b'al li poyanam na'uxmank, aajel ru naq ch'olch'ooq b'ar wankeb' li na'leb' tb'eeresimanq chi rix chan ru naq te'xtoj rix xmaakeb' li poyanam nake'k'ayink malaj nake'loq'ok poyanam, jo' aj wi' naq kolkooq rixeb' li poyanam nake'xk'ul li rahilal ut kuutunb'ilaq xb'aan li xk'ulub' eb' li poyanam k'eeb'il xwankil xb'aan eb' laj ab'l tenamit.

NAWNO:

Naq li tenamit Watemaal ak xsume xb'eeresinkil eb' li hu a'in reheb' laj ab'l tenamit: Sumk'uub' 182, re li Molam reheb' aj ab'l tenamit li nake'k'anjelak chi rix k'anjel, li nake'ril naq ink'a' twanq li rahob'tesink sa' li k'anjel nake'xb'eeresi eb' li saaj poyanam ut k'a' ru naru xb'aanunkil re naq twanq risinkil eb' li na'leb' a'in, "Sumk'uub' ke'xb'aanu eb' li molam aj ab'l tenamit chi rix k'anjel li wan rajlankil 29 ut 105, li na'aatinak chi rix li minb'il kawil k'anjel" ut li xkanab'ankil chi

maak'a' chik xwankil li minok u sa' li k'anjelak, xtusulal k'anjel teneb'anb'il sa' li sumk'uub' wan chi rix xk'ulub' eb' li kok'al sa' xk'ab'a' li k'ayink malaj loq'ok kok'al na'uxk, naq nake'uxman xminb'al ruheb' li saaj poyanam chi xk'ayinkil li xjunxaqalileb', roksinkil xjunxaqalileb' li kok'al re naq nake'xk'ut rib' chi t'ust'u, chi xjunil a'in teneb'anb'il sa' xb'een li awa'b'ejilal rilb'al naq twanq xb'eeresinkil chi tz'aqal reeru malaj xk'ojob'ankil li xb'aanunkil.

NAWNO:

Naq aajel ru xsumenkil xb'eetik junaq li chaq'rab' li t-okenq chi risinkil li k'ayink malaj loq'ok poyanam li nawan xb'aanunkil chi jalanjalanq paay, junqaq reheb' a'in: xtawb'al tumin sa' xk'ab'a' xk'ayinkil xjunxaqalil junaq poyanam, xrahob'tesinkil sa' li xk'anjel, xnimb'al ru sa' li kawil k'anjel, xminb'al ru chi sumlaak, xk'ayinkil xcha'al li xjunxaqalil, xtaqlankil li patz'ok tumin chi siib'il malaj jalan chik chi yib' aj na'leb', li na'ilman jo' maak sa' jalanjalanq chi tenamit; li aajel ru naq te'ilmanq chan ru te'sik'manq xyaalal ut li naraj naq tsik'manq xb'ehil chan ru naq twanq xb'eeresinkil chi ru li chaq'rab', rik'ineb' laj k'ak'alanel tenamit ut chi ru aj wi' li komonil, b'ar wi' aajel ru naq te'tz'aqonq eb' li jalanjalanq chi molam nake'xb'eeresi xjuneseb' rib' ut reheb' aj wi' li awa'b'ejilal li nake'k'anjelak sa' li na'leb' a'in.

NAWNO:

Naq li awa'b'ejilal re Watemaal kixsume li sumk'uub' wan cho'q reheb' li kok'al, b'ar wi' naxye naq eb' li awa'b'ejilal nake'tz'aqon, aajel ru naq te'xxaqab' xna'leb'il sa' li awa'b'ejilal xb'eeresinkil xk'ulub' xkolb'al rix xyu'am eb' li kok'al ut saaj poyanam chi ru li majewaak ut rahob'tesiik ut li chaq'rab' re xkolb'al rix eb' li kok'al ut saaj poyanam naxye naq li awa'b'ejilal tento naq tb'eeresi na'leb' ak re wi' li awa'b'ejilal li naru nake'k'anjelak re xkolb'al rix eb' li kok'al chi ruhatq xrahob'tesinkil, xmuxb'al li xjunxaqalil ut yalaq k'a' ru chik chi rahilal jo' aj wi' xkanab'ankil xb'eeresinkil eb' li na'leb' re xkolb'a rix eb' li nake'xk'ul rahilal.

NAWNO:

Li xchaq'rab'il li tojb'amaak li ak xxaqab'انب'il ink'a' chik naxket xkolb'al rix xk'ulub' eb' li kok'al, jo'kan naq aajel xtuqub'ankil ut xchaab'ilob'resinkil eb' li chaq'rab' wankeb' chi sa', xk'ojob'ankil chaq'rab' ak re wi' li tojb'amaak ut xtuqub'ankil ru li ak wankeb' jo' aj wi' xyeeb'al b'ar wankeb' xk'ulub' eb' li kok'al sa' xk'ab'a' naq nawan xmajewankil, xk'ayinkil ut xrahob'tesinkileb'.

JO'KAN UTAN:

Sa' xk'ab'a' xb'eeresinkil li xk'anjel jo' naxye sa' li ch'ol a) re li raqal 171
re li Xnimal Ru Xhuhil Chaq'rab' re Watemaal,

NAXXAQAB':

Eb' li na'leb' a'in:

**Chaq'rab' chi rix xmuxb'al xjunxaqalil, xmajewankil,
xk'ayinkil ut xloq'b'al li poyanam.**

► XJOLOMILI

K'IILA NA'LEB' NAKE'UXMAN XXAQAB'ANKIL

RAQAL 1. Rajom li chaq'rab'. Li naxtaaqa rix li chaq'rab' a'in a'an kolok, xkotzb'al, xraqb'al tojb'amaak ut risinkil li xmuxb'al xjunxaqalil, xk'ayinkil ut xmajewankil eb' li poyanam, rilb'al ut xkolb'al eb' li poyanam nake'xk'ul li rahilal a'in ut xk'eeb'aleb' xtenq'al sa' xk'ab'a' li rahilal xe'uxk reheb'.

RAQAL 2. Na'leb' nakuutunk re li chaq'rab' a'in:

- a. **Kolkorix:** Xkolb'al rix chi xjunil esilal wan sa' xb'een junaq poyanam yo xk'ulb'al li rahilal, jo' chi xjunil esilal xmolmank sa' xb'een tento naq kolb'ilaq rix.
- b. **Ak re wi' li xkolb'al rix tk'eemanq:** chi xjunil poyanam yookeb' xk'ulb'al li rahob'tesiik, tento naq k'ak'alenb'ilaq re naq kolkooqeb' rix chi ru yalaq k'a' ru chi rahilal ut re naq twanq xtuqub'ankil ru eb' li xk'ulub'.
- c. **Ink'a' xk'eeb'al xkomon xrahilal li yo chi rahob'tesiik:** sa' chi xjunil li na'leb' naxxaqab' li chaq'rab' a'in, ink'a' naru naq twanq xrahob'tesinkil xjunxaqalil ut li xk'a'uxl li poyanam yo xk'ulb'al rahilal.
- d. **Xk'eeb'al xwankil rajom li ch'ina'al ut li ch'ina'ixqa'al:** chi xjunil k'anjel tb'eeresimanq rik'ineb' li poyanam maji' ttz'aqlोजनाqeb' xchihab', aajel ru naq tk'eemanq xwankil b'ar wan rajom li ch'ina'al ut li ch'ina'ixqa'al, xk'anjelankil li xtz'aqonik wi' chik sa' xyanq li komonil wank, xb'eeresinkil jalanjalanq chi na'leb' rik'ineb' re naq te'reek'a wi' chik xsahil li xwanjikeb' sa' li xyu'am sa' xk'ab'a' chi xjunil li rahob'tesiik nake'xk'ul, aajel aj wi' ru naq k'eeb'ilaq xwankil li xk'ulub'eb' re naq te'xk'ulub'a xch'ool chi xjunil li k'a' ru t-uxq rik'ineb'.

- e. Ink'a' naru twanq li tz'eqtanaak: chi xjunil poyanam naxk'ul rahilal, tento naq k'amb'ilaq chi ru chaq'rab' ut kolb'ilaq rix maak'a' naxye ma ixq, winq, li xchihab', xpaab'al, ch'uut natz'aqon wi' malaj jalan chik na'leb'.
- f. Xk'ulub' rik'in li tz'aqonk: eb' li xk'a'uxl ut li nake'rataw li poyanam nake'xk'ul li rahilal, tento naq twanq rab'inkileb' ut ttz'ilb'ilaq rix, a'yaal li k'a' ru t-ajmanq xb'aanunkil rik'ineb', aajel ru naq ch'olch'ooq b'ar wankeb' li na'leb' te'k'eemanq sa' ajl re naq twanq li xtz'aqonikeb' a'yaal li xchihab' ut xteram xk'a'uxl li junjung.
- g. Roxloq'inkil li xyehom xb'aanuhom: K'eeb'ilaq xwankil xk'ulub' li poyanam naxk'ul rahilal re naq ttz'aqonq sa' xb'eeresinkil li xyehom xb'aanuhom, rik'in li xpaab'al ut xsumenkil yalaq k'a' ru chi patz'om, jo' q'e naq nawan xk'amb'al chi ru chaq'rab'.
- h. K'uluk esilal: Eb' li poyanam nake'xk'ul rahilal wankeb' xk'ulub' re naq te'xk'ul malaj te'xnew b'ar wankeb' li xk'ulub' ut b'ar wankeb' li tenq' naru te'xk'ul, jo' aj wi' ch'olob'amb'ilaq chi ruheb' chan ru yo chi b'eeresimank li ch'a'ajkilal ut chan ru naq te'ruhanq xtawb'al li xjunkab'al, jo' aj wi' li tenamit nachalk wi' chaq.
- i. Li k'a' ru nake'raj cho'q reheb' li xyu'am: Eb' li poyanam nake'xk'ul rahilal tento naq te'uxmanq xtenq'ankileb' re naq te'xtaw chan ru xk'anjelankil li k'a' ru te'raj cho'q reheb' li xyu'am, re naq te'ruhanq xkanab'ankil chi ixb'ej chi xjunil li rahilal xe'xk'ul re naq chi jo'ka'in te'xtaw li xwaklejikeb'.
- j. Chi junpaat: chi xjunil li na'leb' naxxaqab' li chaq'rab' a'in, tento te'uxmanq xb'eeresinkil chi chaab'il, chi tuqtu ru ut chi junpaat.
- k. Li ak sumenb'il naq toj maji' ttz'aqlojenaq li chihab': wi' chan naq ink'a' ch'olch'o naq toj maji' ttz'aqlojenaq xchihab' li poyanam yo chi xk'ulb'al li rahilal malaj toj maji' nach'ola ru ma kama'an tz'aqal naxye xhuhil li xyo'lajjik, tento naq tsumemanq li ak yeeb'il xb'aan naq ak k'eeb'il chik chi ru li chaq'rab'.
- l. Xk'eeb'al wi' chik xwankil xb'eeresinkil li xk'ulub': xtuqub'ankil wi' naq tk'eemanq xwankil re xb'eeresinkil xk'ulub' eb' li poyanam li xe'xtz'eq malaj xe'muxe' chi ru sa' xk'ab'a' li xrahob'tesinkil li xjunxaqalil ut li xk'a'uxl xe'xk'ul chaq.

RAQAL 3. Xtz'ilb'al rix, xb'eeresinkil ut li chaq'rab' nake'okjo' uuchil. Eb' li chaq'rab' a'in tento naq tb'eeresimanq rik'in xna'leb'il li nakuutunk reheb' li nake'jolomink ut li nakuutunk reheb' li k'ulub', junch'ol chik chi chaq'rab' ut sumk'uub' reheb' aj ab'l tenamit li sumenb'il xb'aan li tenamit Watemaal li naxtiika aj wi' rix li chaq'rab' a'in.

Chi xjunil li ink'a' tuqub'anb'il ru sa' li chaq'rab' a'in, tento naq twanq xb'eeresinkil eb' li chaq'rab' na'oken chi rix xtz'ilb'al rix li raqok tojb'amaak malaj li nayeemank re (legislación penal y procesal penal).

XJOLOMIL II

XMOLAMIL AJ TZ'IIB' NAK'ANJELAK CHI RIX MUXUK JUNXAQALIL, MAJEWANK UT K'AYINK MALAJ LOQ'OK POYANAM

RAQAL 4. Molam nak'anjelak chi rix muxuk junxaqalil, majewank ut k'ayink malaj loq'ok poyanam. Na'uxman xyob'tesinkil li molam a'in li tk'anjelaq chi rix li muxuk junxaqalil ut k'ayink malaj loq'ok poyanam, jo' jun roq ruq'il xkab'il li awa'b'ejilal re li tenamital tb'eeresi li xk'anjel jo' chan ru naq tuqub'anb'il sa' li chaq'rab' a'in.

Laj tz'iib' re li molam a'in taqlanb'ilaq xb'aan li xkab'il awa'b'ej re li tenamital.

RAQAL 5. K'anjel tento tb'eeresi laj tz'iib'. Li molam nak'anjelak chi rix muxuk junxaqalil, majewank ut k'ayink malaj loq'ok poyanam tento tb'eeresi eb' li k'anjel a'in:

- a. K'anjelak cho'q re li najolomink ut tento tril b'ar wankeb' li k'anjel t-uxq te'raj sa' li junjunq chi molam re awa'b'ejilal li nake'k'anjelak chi rix muxuk junxaqalil, majewank ut k'ayink malaj loq'ok poyanam.
- b. Rilb'al b'ar wankeb' xtusulal eb' li chaq'rab' ut chan ru te'xb'eeresi rib' eb' li molam re li awa'b'ejilal li nake'k'anjelak chi rix aj wi' li na'leb' a'in.
- c. Rilb'al ut xtz'ilb'al rix chan ru yo chi b'eeresimank eb' li chaq'rab', xtusulal k'anjel ut eb' li k'anjel yo chi uxk sa' xk'ab'a' li na'leb' a'in, wi' aajel ru naru xtuqub'ankil ru.

- d. Xk'uub'ankil ut roksinkil na'leb', xtusulal k'anjel, k'iila na'leb', chi rajlal ut chi tuqtu ru sa' chi xjunil xteepal li tenamit, jo' wi' sa' eb' li kok' teep chi tenamit, b'ar wi' tk'eemanq sa' ajl eb' li yehom b'aanuhom, xwinqilal malaj rixqilal li poyanam, li ch'uut natz'aqon wi', jo' aj wi' chi xjunil xpaayil rahob'tesiik na'uxk sa' li junjunq chi na'ajej re li tenamit, tento aj wi' rilb'al li xchihab', xyehom xb'aanuhom, raatinob'aal reheb' li nake'kuluk re li esilal ut li komonil nak'uluk re malaj na'ajej.
- e. Xnumsinkil chi xjunil eb' li xtusulal k'anjel naxsume malaj sumenb'il xb'aan li molam wan sa' li tenamital li nak'anjelak rik'ineb' li kok'al ut saaj poyanam.
- f. Xkawresinkil xb'eeresinkil xtz'ilb'al rix ut xtawb'al b'ar wankeb' li na'leb' nake'oken re naq nawan li muxuk junxaqalil, li maajewank ut li k'ayink malaj loq'ok poyanam, sa' xyanqeb' a'in aajel aj wi' ru rilb'al eb' li k'a'uxl nake'b'eeresiman chi rix li xik sa' eb' li ab'l tenamit.
- g. Xkawresinkil roksinkil eb' li sumk'uub' chi ka'pak'alil re naq twanq li kolok xb'aaneb' laj ab'l tenamit.
- h. Xkawresinkil xtiklajik ut xb'eejik naq twanq junaq reetalil b'ar ttuqub'amanq ru chi xjunil li esilal wan chi rix xk'ayinkileb' li poyanam na'uxk.
- i. Xjitb'al eb' li yib' aj na'leb' li natawman malaj nak'eeman reetal sa' xk'ab'a' li k'anjel nawan xb'aanunkil.
- j. Rilb'al naq twanq li kawresink, ak'ob'resink ut xnawb'al chi tz'aqal reeru b'ar wankeb' xna'leb'il li kolok ib', rilb'al ut xk'eeb'al xtojb'al rix chi xjunil li ink'a' us nab'aanumank kama' naxye li chaq'rab' a'in.
- k. Xjolominkil k'anjel rik'ineb' li jalanjalanq chi molam, jo' aj wi' li molam wankeb' rub'el xtaql li awa'b'ejilal li naru nake'oken chi tenq'ank rik'in li molam nab'eeresink re li k'anjel chi rix li k'ayink malaj loq'ok poyanam, b'ar wi' te'patz'manq li xtenq'al.
- l. Xk'uub'ankil eb' li ch'uut te'okenq chi xb'eeresinkil eb' li k'anjel, k'a'uxl ut rik'in li rajom li molam.

RAQAL 6. Kok' ch'uut te'okenq sa' li k'anjel: Li molam a'in teneb'amb'il sa' xb'een rilb'al naq twanq xb'eeresinkil li chaq'rab', xtusulal k'anjel li na'oken sa' aj wi' li k'anjel a'in. Re naq chi jo'ka'in twanq xb'eeresinkil li chaq'rab' a'in, jo'kan naq li molam teneb'amb'il sa' xb'een rilb'al li k'anjel a'in, aajel ru naq tixk'uub' ch'uut sa' xyanqeb' laj k'anjel wankeb' sa' li junjunq chi molam re li awa'b'ejilal ut poyanam te'ruhanq chi tz'aqonk, re naq te'okenq chi k'anjelak sa' xk'ab'a' li muxuk junxaqalil, majewank ut k'ayink malaj loq'ok poyanam.

XJOLMIL III

KAWALIL, KOLOK IB' UT TENQ'AAK CHO'Q REHEB' LI NAKE'XK'UL RAHOB'TESIİK

RAQAL 7. Kawalil. Rik'in li aatin a'in natawman ru naq kawresinb'ilaq ut twanq li aajel ru, re naq ink'a' twanq li muxuk junxaqalil, majewank ut k'ayink malaj loq'ok poyanam rub'elaj naq tk'utunq chaq, b'ar wi' t-uxmanq xk'anjelankil tz'aqal xtiklajik malaj xxe' li ch'a'ajkilal jo' aj wi' chi xjunil li rahilal naru naxkanab'.

RAQAL 8. Kolok ib'. A'an xtz'aqonik chi junpaat eb' li nake'jolomink re xb'eeresinkil li chaq'rab' re naq twanq xtenq'ankil li poyanam yo chi xk'ulb'al li rahilal chi ruhatq li chaq'rab' re naq ink'a' chik tk'ul xkomon li rahilal malaj chi rix naq yo chi muxmank li xk'ulub', rilb'al naq twanq xtenq'ankil ut xk'ajk'amunkil sa' xk'ab'a' li rahilal xk'ulum.

Eb' laj b'eeresinel re li chaq'rab' teneb'anb'il sa' xb'eeneb' rilb'al naq twanq xb'eeresinkil chi ru li chaq'rab' re naq chi jo'ka'in kolkooq rix li poyanam xk'ul li rahob'tesiik.

RAQAL 9. Tenq'aak. Eb' li teneb'anb'il sa' xb'een rilb'al li na'leb' a'in, aajel ru naq chi junpaat te'ok chi k'anjelak re naq eb' li nake'xk'ul rahob'tesiik twanq xtenq'ankil rik'in li rahilal nake'uxk re rik'in li xjunxaqalil ut li xk'a'uxleb', te'uxmanq aj wi' xtenq'ankil re naq te'ruhanq wi' chik chi okenk sa' li komonil wank ut sa' li xjunkab'aleb', b'ar wi' tk'eemanq xwankil li rixqilal, xwinqilal, xchihab' ut xyehom xb'aanuhom.

Sa' eb' li k'anjel nawan xb'eeresinkil rik'ineb' li poyanam nake'xk'ul rahob'tesiik, aajel ru naq twanq xk'eeb'al sa' ajl li xk'a'uxl eb' li nake'xk'ul rahob'tesiik. Tento xtawb'al xb'ehil chan ru naq twanq li tz'aqonk a'yaal li xchihab'eb' ut xteram li xk'a'uxleb', a'in wi' wankeb' toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab'.

RAQAL 10. Li narahob'tesiik. A'yaal jo' chan ru naxb'eeresi li chaq'rab' a'in, natawman ru li narahob'tesiik a'an li poyanam xjunes rib' malaj junaq komonil xk'ul junaq li rahilal naq narahob'tesiik li xjunxaqalil malaj li xk'a'uxl, mare xrahob'tesiik li xwanjik, xtz'eq chi xjunil li xtumin re li xwanjik malaj xwan risinkil chi ru li xk'ulub' sa' xk'ab'a' naq xwan xmuxb'al li k'a' ru naxye li chaq'rab'. Nake'tz'aqon aj wi' sa' li rahilal eb' li rech'alal li poyanam naxk'ul rahob'tesiik, jo'kan aj wi' eb' li poyanam nake'wan rik'in li rahob'tesinb'il, jo' aj wi' li nake'oken chi xtenq'ankil li xk'uluk re li rahilal malaj naq nawan xkolb'al rix chi ru li rahilal.

RAQAL 11. Xk'ulub' eb' li nake'rahob'tesiik. A'ineb' xk'ulub' li poyanam narahob'tesiik. Junqaq reheb':

- a. Kolkooq rix re naq ink'a' tk'eemanq chi nawe'k li k'a' ru yo xk'ulb'al jo' aj wi' li xjunkab'al.
- b. Xtawb'al wi' chik xna'aj xkawilal li xjunxaqalil, li xk'a'uxl ut li xtz'aqonik sa' li komonil wank.
- c. Xb'eeresinkil li sumwank sa' li xjunkab'al.

Tenq'anb'ilaq chi ru li chaq'rab' ut k'eeb'ilaq junaq aj jalol ru raatin
d. chalen naq yooq chi b'eeresimank chi ru chaq'rab' li xrahilal, re naq tixk'ul chi xjunil esilal sa' li aatinob'aal naxb'eeresi.

e. Tenq'anb'ilaq chi ru li chaq'rab' ut k'eeb'ilaq junaq aj jalol ru raatin chalen naq twanq chaq chi tz'aptz'o sa' li ochochnal yooq wi' chaq xk'ulb'al li xtenq'. Cho'q reheb' li maji' tz'aqlojenaqeb' xchihab' li molam aj Kolonel chi ru Chaq'rab' (Procuraduría General de la Nación) tixxaqab' junaq aj nawonel chaq'rab' re naq taa'okenq xtenq'ankil.

f. Xwanjik chi maak'a' ch'a'ajkilal sa' li tenamit yo wi' chi tz'ilnank rix li poyanam xk'ul li rahilal rik'in li k'ayiiik ut loq'ok poyanam.

g. Rilb'al naq tk'iraaq chi xjunil li rahilal xkana sa' li xyu'am.

h. Li xkolb'al rix ut xtawb'al wi' chik xna'aj li k'ulub'ej yo chi tz'eqtanamank, muxmank ut chi rame'k.

i. Junch'ol chik na'leb' li naxtaaqa rix naq tk'eemanq xwankil re naq truhanq xwaklesinkil rib', li xtz'aqonik ut li xk'ulub' jo' poyanam.

Eb' li k'ulub'ej nake'yeeman sa' eb' li raqal a'in, a'an re chi xjunil poyanam, ink'a' aj wi' naru xkanab'ankil xb'eeresinkil ut ak re wi' li junjung.

RAQAL 12. Xtuqub'ankil wi' chik sa' xna'aj eb' li k'ulub'. Eb' li k'ulub'ej aajel ru xtuqub'ankil wi' chik sa' xna'aj, jo' aj wi' naq kolkooq rix ut sumenb'ilaq xb'eeresinkil a'aneb': Xwanjik li yu'amej, xkolb'al rix li junxaqalil, li kawilal, li tzolok, xwanjik sa' sahilal, sahil wank sa' li xjunkab'al, xk'ulb'al xkawresinkil, tz'aqonk sa' k'anjel re xk'eeb'al xsahil xch'ool ut chi xjunil chik li naxjultika li Xnimal Ru Xhuhil Chaq'rab' re li tenamit Watemaal, chaq'rab' ut sumk'uub' reheb' laj ab'l tenamit li sumenb'il sa' li tenamital.

RAQAL 13. Xk'eeb'al li jitom. Jo' q'e naq yo chi k'eemank reetal malaj naq natawman naq yo chi muxmank junaq k'ulub' xxaqab'amb'il sa' li chaq'rab' a'in, tento naq twanq xyeeb'al resil chi junpaat malaj xjibt'al b'ar wi' wankeb' li nake'k'anjelak chi rix li na'leb' a'in.

Li jitom a'in naru xyeeb'al chi kolkooq rix, naraj xyeeb'al naq k'ulanb'ilaq ut ink'a' naru xpuktasinkil resil.

RAQAL 14. Xk'ak'alenkil xnumikeb' li poyanam sa' eb' li ab'l tenamit.

Chi maak'a' ch'a'ajkilal sa' xb'eeneb' li ab'l tenamit, sa' xk'ab'a' naq eb' li poyanam ach'ab'amb'ileb' re te'ruhanq chi xik yalaq ta b'ar. Eb' li nake'jolomink re rilb'al eb' li poyanam nake'xik sa' ab'l tenamit tento naq te'ril eb' li na'leb' a'in:

a. Xsik'b'al xkomon eb' laj k'ak'aleneb' wankeb' sa' xnuv'aalil eb' li ab'l tenamit, re naq twanq li kolok ib' ut xtawb'al jo' q'e nawan li loq'ok ut k'ayink poyanam.

- b. Rilb'al chi chaab'il naq xhuhil li relikeb' sa' jalan chik tenamit ut xhuhil li xb'eenikeb' sa' b'eleb'aal ch'iich' tz'aaqalaq reeru, naraj naxye naq ink'a' yal b'alaq'.
- c. Xk'eeb'al reetal chan ru nake'xk'am rib' li poyanam maji' ttz'aqlojenaq xchihab' ut li poyanam yo chi ochb'eenink malaj li nak'amok.
- d. Xwotzb'al eb' li k'a'uxl re xtawb'al b'ar wankeb' li na'leb' xe'oksiman re xb'aanunkil li loq'ok ut li k'ayink poyanam, b'ar wan li xb'ehil xe'xtaaqe rix, aniheb' li xe'oken sa' xb'aanunkil li na'leb' a'in, ut b'ar raj wankeb' li na'leb' te'oksimanq re xtawb'al xkomon li esilal.

RAQAL 15. Xyeeb'al resilal rik'ineb' li molam nake'k'anjelak chi rix li na'leb' a'in. Naq li molam natz'ilok rix li maak na'uxmank malaj li nayeeman re Ministerio Público, ttaw malaj tk'e reetal junaq ch'a'ajkilal kama' li yo chi yeemank sa' li chaq'rab' a'in, tento tixch'olob' chi ru li poyanam yo chi xk'ulb'al li rahilal b'ar wankeb' li tenq' naru tk'ul.

Wi' li poyanam yo xk'ulb'al li rahilal toj maji' ttz'aqlojenaq xchihab', aajel ru naq li molam natz'ilok rix li maak tixye resilal chi junpaat sa' li Raqleb'aal chaq'rab' nak'anjelak chi rixeb' li kok'al ut saaj poyanam sa' xtiklajik xk'anjelankil chaq li xkolb'al rix.

Wi' li poyanam yo xk'ulb'al li rahilal aj ab'l tenamit tento naq li yo chi ilok re li na'leb' a'in tixye resilal rik'ineb' li poyanam xxaqab' anb'ileb' re xtenq'ankileb' li poyanam nake'chal chaq sa' ab'l tenamit.

XB'EHIL XQ'AXTESINKIL WI' CHIK SA' XTENAMIT LI POYANAM XK'UL LI LOQ'E'K MALAJ LI K'AYIIK.

RAQAL 16. Na'leb' nake'b'eeresiman rub'elaj. Eb' li poyanam nake'xk'ul li loq'e'k ut li k'ayiiik naru xq'axtesinkileb' sa' li xtenamit ka'aj wi' naq ak x-uxman aatinak rik'in laj jolominel re li xtenamit, re naq sa' ruq'eb' truhanq xq'axtesinkileb' re naq eb' a'in chik te'iloq re li xkolb'aleb' rix.

Li Awa'b'ejilal re Watemaal a'an tjolominq re xb'eeresinkil xq'axtesinkil sa' xtenamiteb', b'ar wi' tpatz' xtenq'al rik'in li sachomq twanq sa' xk'ab'a' li na'leb' a'in, jo' wi' rilb'al naq k'eb'ilaq xna'aj malaj rochoch.

Li Molam aj Kolonel chi ru Chaq'rab' (Procuraduría General de la Nación) tixb'aanu ruuchil li Raqleb'aal Chaq'rab' nak'anjelak chi rixeb' li kok'al ut saaj poyanam xb'eeresinkil xq'axtesinkil sa' xtenamit eb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaq xchihab'.

Mare aj wi' li Roq Ruq'il awa'b'ejilal nak'anjelak chi rix li sumk'uub' rik'ineb' laj ab'l tenamit, rik'in xtenq' li nake'jolomink re tk'eheb' xtenq'al chi ru chaq'rab' eb' li poyanam aj Watemaal li nake'xk'ul li rahilal sa' xk'ab'a' li loq'ok ut k'ayink poyanam sa' eb' li ab'l tenamit, re naq chi jo'ka'in ch'olaaq naq kolkooq rixeb' xb'aan li awa'b'ejilal re Watemaal a'yaal k'a chi tenamit nake'tawman wi' chaq.

RAQAL 17. Chan ru xb'eeresinkil li xq'axtesinkil sa' xtenamit li nake'xk'ul rahilal. Li Roq Ruq'il awa'b'ejilal nak'anjelak chi rix li sumk'uub' rik'ineb' laj ab'l tenamit, tento tk'anjelaj rochb'eeneb' li nake'k'anjelak chi rix li na'leb' a'in sa' eb' li tenamit wankeb' wi' chaq eb' li poyanam nake'xk'ul li rahilal sa' xk'ab'a' li loq'ok ut k'ayink poyanam, re naq chi jo'ka'in twanq li xq'axtesinkil sa' li xtenamiteb' chi tuqtu, chi tz'aqal reeru ut b'ar wi' t-oxloq'imanq aj wi' xk'ulub' eb' li poyanam, tento naq kolkooq rixeb', jo' wi' b'eeresinb'ilaq chi tuqtu ru sa' li chaq'rab' sa' xk'ab'a' li rahilal xk'ul chaq. Chi xjunil a'in ink'a' naru naq tixram xb'eejik li xq'axtesinkil sa' li xtenamit, aajel aj wi' ru naq twanq xtenq'ankil rik'in li xkawilal, li xk'a'uxl, re naq chi jo'ka'in twanq sa' sahilal li poyanam xk'ul rahilal, tento aj wi' naq k'eeb'ilaq xk'ulub' re naq twanq sa' li tenamit chi ru wiib' oxib' kutan malaj chi junajwa.

Wi' nak'eeman reetal naq li poyanam naxk'ul li rahilal aajel ru li xq'ajik malaj li xsutq'ejik sa' li xtenamit, wi kama'an aajel ru xseeb'ankil xk'anjelankil li xq'axtesinkil chaq sa' li xtenamit. Ab'an wi' nak'ulmank naq li poyanam xk'uluk re li rahilal ink'a' ttz'aqlojenaq ru li xhu, li Roq Ruq'il Awa'b'ejilal nak'anjelak chi rix li sumk'uub' rik'ineb' laj ab'l tenamit tixk'uub' rik'ineb' xjolomil li tenamit nachal wi' chaq li poyanam xk'uluk re li rahilal xtawb'al ut xsik'b'al eb' li hu aajeleb' ru cho'q re li xsutq'ejik, malaj xsik'b'al naq te'xsume xk'eeb'al junaq li xhu re naq truhanq chi sutq'iik sa' li xtenamit.

RAQAL 18. Xk'ulub' eb' li poyanam li yo chi sik'mank xq'axtesinkil sa' xtenamiteb'. Li Roq Ruq'il Awa'b'ejilal nak'anjelak chi rix li sumk'uub' rik'ineb' laj ab'l tenamit, tento tril naq tk'eemanq xwankil eb' li k'ulub' a'in:

- a. Tenq'aak ut ochb'eniik re xsik'b'al li xnumik sa' li xtenamit, a'yaal jo' chan ru naq xch'olob'amank chaq.
- b. Xb'eeresinkil eb' li na'leb' nakolok rix li xjunxaqalil ut li xwanjik, kama'an aj wi' rilb'al naq twanq xkawilal li xjunxaqalil, li xk'a'uxl ut li xtz'aqonik sa' li komonil wank li poyanam naxk'ul li rahilal sa' xk'ab'a' li loq'ok ut k'ayink poyanam, a'in naru xsumk'uub'ankil rik'ineb' li molam nake'xk'anjela li na'leb' a'in.
- c. Rilb'al li xb'ehil chan ru naq te'ruhanq chi sum'aatinak rik'ineb' li rech'alal li wankeb' sa' li tenamit xe'chal wi' chaq, re naq chi jo'ka'in te'ruhanq chi sumwank.
- d. Xb'eeresinkil li sumk'uub'ank rik'ineb' li molam nake'ilok li xik sa' ab'l tenamit, jo' wi' li nake'jolomink ut jalan chik molam nake'k'ak'alenk re li tenamit nachalk wi' chaq li poyanam naxk'ul li rahilal, a'in re naq twanq rilb'al naq kolqooq rix li poyanam chi ru xxikik ut naq ak wan chik sa' li tenamit xq'axtesimank wi'.

RAQAL 19. Xtusulal na'leb' te'xsumb'eeresi eb' li molam re xkolb'al, xtenq'ankileb' ut li xq'axtesinkileb'. Li molam nak'anjelak chi rix xsahil xwanjikeb' li komonil ut li Roq Ruq'il Awa'b'ejilal nak'anjelak chi rix li sumk'uub' rik'ineb' laj ab'l tenamit, tento naq te'xb'eeresi li xwech'b'al, xtuqub'ankil, xb'aanunkil ut xtz'ilb'al rix eb' li na'leb' a'in:

- a. Xtusulal na'leb' te'xsumb'eeresi eb' li molam re xkolb'al ut xtenq'ankileb' li poyanam nake'xk'ul rahilal sa' xk'ab'a' li loq'ok ut k'ayink poyanam; ut
- b. Xtusulal na'leb' te'xsumb'eeresi eb' li molam re xkolb'al, xtenq'ankil ut li xq'axtesinkileb' li poyanam nake'xk'ul rahilal sa' xk'ab'a' li loq'ok ut k'ayink poyanam, b'ar wi' tk'eemanq sa' ajl li xk'a'uxl ut li k'a' ru naraj rik'in li xq'axonik sa' li xtenamit.

XJOLOMIL IV

TOJB'AMAAK SA' XK'AB'A' XRAHOB'TESINKIL XJUNXAQALIL LI POYANAM RIK'IN LI XMUXB'AL, XMAJEWANKIL, LOQ'OK UT K'AYINK POYANAM.

RAQAL 20. Nab'eeresiman li ajl 6° re li raqal 51 re xhuhil chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal) chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“6° Eb' li nake'raqmank tojb'amaak sa' xb'eeneb' sa' xk'ab'a' li nayeeman sa' eb' li raqal wan sa' li xb'een tasal ut rox xjolomil”.

RAQAL 21. Nab'eeresiman li ajl 5° re li raqal 107 re xhuhil chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal) chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“5° Sa' xb'eejik li xka'sutil xhoonalil li xnimal tojb'amaak xxaqab'amank, cho'q re li muxuk chaq'rab' xaqro sa' li xb'een ut xkab' tasal re li rox xjolomil re li xkab' hu raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal).

RAQAL 22. Nak'eeman cho'q xtz'aqob' li ajl 6° re li raqal 108 re li xhuhil chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

6° Chi xjunil li maak malaj rahilal uxb'il sa' xb'eeneb' li poyanam toj maji ttz'aqlojenaq xchihab'. Li xq'ehil natikla rajlankil chalen naq natz'aqloq xchihab' li poyanam naxk'ul rahilal”

RAQAL 23. Nak'eeman cho'q xtz'aqob' li raqal 160 ut nextz'aqob'resi rib' sa' xhuhil chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 150 ut nextz’aqob’resi rib’ sa’ xhuhil chaq’rab’ raqro wi’ eb’ li tojb’amaak (Código Penal). Rahob’tesink na’uxk sa’ xb’een eb’ li poyanam toj maji’ ttz’aqlojenaqeb’ xchihab’. A’in jun b’aanuhem malaj jun tz’eqtanank nab’aanuman sa’ xb’een junaq poyanam toj maji’ ttz’aqlojenaq xchihab’ ut maak’a’ xnowom chi rix chi moko naxk’ulub’a ta rik’in xch’ool li k’a’ ru na’uxk re, jo’ naq narahob’tesiik li xjunxaqalil, li xk’a’uxl, yajel malaj naq na’uxmank xkanab’ankil li kok’al chi jo’ majo’ re naq ttaw ut tletzq li xyajel; li nab’aanunk re li muxuk chaq’rab’ malaj li maak a’in tento naq tk’eeb’ilaq sa’ tz’alam chalen wiib’ toj oob’ chihab’, ink’a’ nak’eeman sa’ ajl li junch’ol chik maak”.

RAQAL 24. Na’uxman xtuqub’ankil ru li raqal 151 wan sa’ xhuhil chaq’rab’ raqro wi’ eb’ li tojb’amaak (Código Penal), chaq’rab’ 17-73 re li Molam aj K’uub’anel Chaq’rab’ re li tenamital, li nakana chi kama’in:

“RAQAL 151. Yajel nake’b’onok sa’ li wank sa’ sumalil. Li poyanam naxnaw naq wan xyajel naxb’on rib’ malaj naletz ut naxsume wank sa’ sumalil rik’in jalan chik poyanam yal re xb’onb’al li xyajel tento naq xk’eeb’al chi xtojb’al rix li xmaak sa’ tz’alam chalen wiib’ toj kaahib’ chihab’.

Wi’ li poyanam xrahob’tesiman rik’in li na’leb’ a’in, malaj li xb’one’ xyajel toj maji’ ttz’aqlojenaq xchihab’ tento naq li xtojb’al rix li maak a’in nataqsiman xkawa chi ru li ak xaqxo chaq”.

RAQAL 25. Nak’eeman cho’q xtz’aqob’ li raqal 156 ut nextz’aqob’resi rib’ sa’ xhuhil chaq’rab’ 17-73 re li Molam aj K’uub’anel Chaq’rab’ re li tenamital, li nakana chi kama’in:

“RAQAL 156 xka’ sutil. Xk’eeb’al xk’anjel eb’ li poyanam toj maji’ ttz’aqlojenaqeb’ xchihab’ rik’in k’anjel nake’rahob’tesink junxaqalil ut nake’muxuk loq’al. Li naxk’e chi k’anjelak junaq poyanam toj maji’ ttz’aqlojenaq xchihab’ rik’in xb’aanunkil k’anjel naxrahob’tesi, naxmux li xloq’al ut nextz’eqtana xwanjik li xkawilal, li xsahil wank ut li xloq’al, tento tk’eemanq sa’ tz’alam chi ru wiib’ toj kaahib’ chihab’ ut tk’e jun li xtojl chalen junmay mil toj o’k’aal mil ketzal.

RAQAL 26. Najalman xtuqub'ankil ru li xkab' xjolomil re li xkab' tasal re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

XJLOMIL III

*Li muxuk chaq'rab' sa' xb'een li xwanjik chi ach'ab'anb'il rik'in
xb'eeresinkil li xjunxaqalil eb' li poyanam.*

RAQAL 27. Najalman xtuqub'ankil ru xb'een tasal re li rox xjolomil re li xkab' xtasalil li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

XB'EEN XJLOMIL LI MUXUK JUNXAQALIL

RAQAL 28. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 173 re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 173. Muxuk junxaqalil. Ani naxrahob'tesink xjunxaqalil malaj xk'a'uxl jalan chik poyanam rik'in xmuxb'al li xcha'al, a'yaal wi' se'rit malaj se're, jo' wi' naq nake'roksi jalan chik k'a' re ru, re xkujb'al se'rit malaj se're. Mare naxmin ru junaq poyanam re naq sa' xtib'el tkuje'q li k'a' re ru, anihab' nake'b'aanunk re li maak a'in tento xk'eeb'al sa' tz'alam chalen waqxaqib' toj kab'laju chihab'.

Naq nab'aanumank li rahilal a'in sa' xb'een junaq poyanam toj maji' ttz'aqlojenaq kaalaju chihab' malaj re junaq poyanam wan xmajelal xk'a'uxl mare ut sa' xjunxaqalil us ta ink'a' x-oksimumank li josq'il.

Li xtojb'al rix li maak a'in tento naq twanq xxaqab'ankil a'yaal jo' chan ru na'uxk xb'eeresinkil xtojb'al rix eb' li jalan chik maak”

RAQAL 29. Nak'eeman jo' xtz'aqob' li raqal 173 ut naxtz'aqob'resi rib' rik'in li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 173. Rahob’tesink sa’ li muxuk junxaqalil. Ani naxrahob’tesink xjunxaqalil malaj xk’a’uxl jalan chik poyanam yal sa’ xk’ab’a’ xmuxb’al li xjunxaqalil jalan chik poyanam malaj sa’ xb’een aj wi’ rib’, us ta ink’a’ x-oxsimank li josq’il tento naq twanq xk’eeb’al sa’ tz’alam chalen oob’ toj waqxaqib’ chihab’.

Muxuk chaq’rab’ aj wi’ naq na’uxk li maajelo’k a’in sa’ xb’een junaq poyanam maji’ naxkoolani li kaalaju chihab’ malaj re junaq poyanam wan xmajelal xk’a’uxl mare ut sa’ xjunxaqalil us ta ink’a’ x-oxsimank li josq’il.

Li xtojb’al rix li maak a’in tento naq twanq xxaqab’ankil a’yaal jo’ chan ru na’uxk xb’eeresinkil xtojb’al rix eb’ li jalan chik maak”

RAQAL 30. Najalman xtuqub’ankil ru li raqal 174 re li chaq’rab’ raqro wi’ eb’ li tojb’amaak (Código Penal), chaq’rab’ 17-73 re li Molam aj K’uub’anel Chaq’rab’ re li tenamital, li nakana chi kama’in:

“RAQAL 174. Natam malaj naniman xtojb’al rix li maak na’uxliik. Li xtojb’al rix li maak xe’yeeman chaq sa’ eb’ li raqal wan chaq rub’elaj, li xtojb’al rix nataqe’ numenaq jun yijach xk’ihalil sa’ xb’een li ak xaqxo jo’ q’e naq nawan xb’aanunkil eb’ li na’leb’ a’in:

- 1°. Naq li b’aanuhem na’uxk sa’ naab’alil, mare sa’ wiib’al malaj naab’al chik chi poyanam.
- 2°. Naq li poyanam xk’ul rahilal jwal ch’a’aj nareek’a li toch’e’ek, sa’ xk’ab’a’ naq cheek, yaj, wan xmajelal sa’ xjunxaqalil malaj rik’in li xk’a’uxl, mare aj wi’ sa’ xk’ab’a’ naq tz’aptz’o sa’ junaq na’ajej.
- 3°. Naq li poyanam nab’aanunk re li rahob’tesink naroksi li puub’, ha’ nakaltesink, b’an nasachok k’a’uxl malaj jalan chik k’a’ re ru cho’q re xsachb’al xkawilal malaj xk’a’uxl li poyanam yo chi rahob’tesiiik.
- 4°. Naq li rahob’tesink nab’aanumank sa’ xb’een junaq li ixq wan sa’ yu’am, malaj sa’ xk’ab’a’ xb’aanunkil li ma’usilal re nakana sa’ yu’am.

5°. Naq li naab'anunk re li ma'usilal rech'alal rib' rik'in li nak'uluk re li rahilal mare aj wi' yal kanab'anb'il sa' ruq' re naq tk'e xtzolb'al, xsachomq, rochochnal ut xtenq'al; malaj xsum'aatin, mare ut ak xkanab'ahom rib'eb' malaj yal rech'alal rib'eb'.

6°. Naq li nab'aanunk re li ma'usilal naxletz junaq xpaayil yajel li nake'tawman rik'in li wank sa' suumal ut sa' xk'ab'a' a'in xletz re li xk'uluk re li rahilal.

7°. Naq li nab'aanunk re li ma'usilal a'an jun aj b'eeresinel re li awa'b'ejilal, aj k'anjel sa' junaq xmolamil awa'b'ejilal malaj junaq aj nawonel yo xb'eeresinkil xk'anjel xjunes rib''.

RAQAL 31. Najalman xtuqub'ankil ru li ro' tasal re li rox xjolomil re li xkab' tasal xhuhil chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RO' TASAL

Li muxuk chaq'rab' malaj mako'k na'uxk sa' xk'ab'a' li majelo'k rik'in xmuxb'al xjunxaqalil eb' li poyanam”

RAQAL 32. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 188 re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 188. T'urub'ank junxaqalil chi ruheb' jalan chik poyanam. Eb' li nake'b'aanunk re li yib' aj na'leb' a'in malaj nake'xmin ru re naq jalan chik poyanam nake'xk'ut rib' naq yookeb' chi wank sa' suumal chi rib'ileb' rib' chi ruheb' poyanam toj maji' ttz'aqlोजनाqeb' xchihab', malaj chi ruheb' poyanam wankeb' xmajelal xk'a'uxl malaj sa' xjunxaqalileb', k'eeb'ilaqeb' xtojb'al rix li xmaak sa' tz'alam chi ru oxib' toj oob' chihab'”.

RAQAL 33. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 189 re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 189. Naq nake'tz'aqon eb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaq xchihab' sa' eb' li na'ajej na'uxk wi' xk'utb'esinkil ut xjek'b'al reetalil poyanam chi t'urt'u malaj naq yookeb' chi wank sa' suumal chi rib'ileb' rib' tento naq k'eeb'ilaqeb' xtojb'al rix li xmaak sa' tz'alam chi ru oxib' toj oob' chihab', ani nab'aanunk re eb' li na'leb' a'in:

- a. Li naxsume xk'utb'esinkil yib' aj eetalil chi ruheb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' jo' wi' chi ruheb' poyanam wankeb' xmajelal xk'a'uxl malaj sa' xjunxaqalileb', b'ar wi' nake'xk'ut rib' li poyanam chi t'urt'u ut naq nake'wank sa' suumal chi rib'ileb' rib'.
- b. Li naxsume naq eb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' xk'utb'esinkil yiib' aj eetalil b'ar wi' nake'xk'ut rib' li poyanam chi t'urt'u ut naq nake'wank sa' suumal chi rib'ileb' rib', nanawman naq a'in ka'aj wi' re nimqi poyanam.
- c. Eb' li nake'jek'ok yib' aj eetalil rik'ineb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab', b'ar wi' nake'xk'ut rib' li poyanam chi t'urt'u ut naq nake'wank sa' suumal chi rib'ileb' rib'.
- d. Li natenq'ank chi xtawb'al yib' aj eetalil cho'q reheb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' b'ar wi' nake'xk'ut rib' li poyanam chi t'urt'u ut naq nake'wank sa' suumal chi rib'ileb' rib'.

RAQAL 34. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 190 re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 190. Xmuxb'aleb' li poyanam yookeb' chi wank sa' suumal chi rib'ileb' rib'. Ani naxk'ula malaj naxxok reetalileb' li poyanam yookeb' chi wank sa' suumal chi rib'ileb' rib', naxxok xyaab' xkuxeb', raatineb', reetalil xjunxaqalileb' sa' muqmu naraj naxye naq moko sumenb'il ta xb'aaneb' li suumal, rik'in a'in yo xmuxb'al li xloq'aleb', tento naq te'k'eemanq sa' tz'alam chi ru jun toj oxib' chihab'.

Kama'an aj wi' li tojb'al rix li xmaak tk'eemanq reheb' li nake'xokok esilal ut naroksi re xrahob'tesinkil jalan chik poyanam, esilal naxxok malaj narisi sa' eb' muhil taql esil b'ar wi' nake'aatinak chi rix li wank sa' suumal chi rib'ileb' rib' li ak re wi' junaq poyanam, junkab'al ut jalan chik, esilal nake'tawman chi k'uulanb'il sa' junaq na'ajej mare sa' ulul ch'iich', k'uuleb'aal hu, a'yaal k'a' ru chi k'uuleb'aal, chi xjunil a'in nab'aanuman re xrahob'tesinkil laj eechal re malaj jalan chik chi poyanam.

Te'k'eemanq aj wi' sa' tz'alam chi ru wiib' toj kaahib' chihab' li poyanam naxpuktasi, naxk'e malaj naxjek' re jalan chik junaq xkomon li esilal xyeemank chaq sa' li raqal wan chaq rub'elaj.

RAQAL 35. Najalman xtuqub'ankil ru li xwaq tasal re li rox xjolomil re li xkab' tasal xhuhil chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

XWAQ TASAL

Li mako'k na'uxk sa' xk'ab'a' xmajewankil xjunxaqalil li poyanam"

RAQAL 36. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 191 re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

RAQAL 191. Xpuktasinkil, xsumenkil ut xb'eeresinkil li k'ayink ib' rik'in li wank chi suumalil. Naq nawan xmajewankil ut xminb'al ru junaq li nimla poyanam re naq tixk'utb'esi ut tixk'ayi rib' re li wank sa' suumalil tento naq twanq xk'eeb'al sa' tz'alam chi ru oob' toj lajeeb' chihab' ut tk'e jun li xtojl re lajeeb' roxk'aal (50) mil toj o'k'aal (100) mil ketzal".

RAQAL 37. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 192 re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 192. Xnumtajenaqil li xpuktasinkil, xsumenkil ut xb’eeresinkil li k’ayink ib’ rik’in li wank chi suumalil. Eb’ li tojb’amaak yeeb’il chaq sa’ li raqal wan chaq rub’elaj tento xtaqsinkil jun yijachil jo’ q’e naq nawank xb’aanunkil eb’ li na’leb’ a’in:

- a. Naq na’uxmank xminb’al chi xk’ayinkil rib’ junaq li ixq wan sa’ yu’am.
- b. Naq li naab’anunk re li ma’usilal rech’alal rib’ rik’in li nak’uluk re li rahilal mare aj wi’ yal kanab’anb’il sa’ ruq’ re naq tk’e xtzolb’al, xsachomq, rochochnal ut xtenq’al; malaj xsum’aatin, mare ut ak xkanab’ahomeb’ rib’, malaj junaq reheb’ li xna’ xyuwa’.
- c. Naq nawan roksinkil li josq’il ut li muxuk wankil”.

RAQAL 38. Najalman xtuqub’ankil ru li raqal 193 re li chaq’rab’ raqro wi’ eb’ li tojb’amaak (Código Penal), chaq’rab’ 17-73 re li Molam aj K’uub’anel Chaq’rab’ re li tenamital, li nakana chi kama’in:

“RAQAL 193. Xtojb’aleb’ poyanam maji’ ttz’aqlojenaqeb’ xchihab’ re naq te’xk’ayi rib’ re li wank chi suumalil. Ani nayechi’ink tumin malaj jalan chik k’a’ re ru, cho’q re naq tsume junaq poyanam maji’ ttz’aqlojenaq xchihab’ re naq tk’e li xjunxaqalil cho’q re li wank chi suumalil, maak’a’ naxye ma tk’ulub’a malaj ink’a’, ab’an tento naq tk’eemanq sa’ tz’alam chi ru oob’ toj waqxaqib’ chihab’, a’in ink’a’ naxk’am chaq ch’a’ajkilal sa’ xb’een jalan chik maak’ naru na’uxliik”.

RAQAL 39. Nak’eemank jo’ xtz’aqob’ li raqal 193 xka’ sutil, chaq’rab’ 17-73 re li Molam aj K’uub’anel Chaq’rab’ re li tenamital, li nakana chi kama’in:

“RAQAL 193 xka’ sutil. K’ehok tojleb’ sa’ xk’ab’a’ xpuktasinkil, xsumenkil ut xb’eeresinkil li k’ayink ib’ rik’in li wank chi suumalil. Ani nab’aanunk re li na’leb’ a’in malaj naxb’aanu rik’in jalan chik, mare junaq cheekel poyanam ut naxyechi’i xtumin malaj jalan chik k’a’ re ru re naq tb’aanu xpuktasinkil ut xb’eeresinkil li k’ayink ib’ rik’in li wank chi suumalil, li nab’aanunk re li maako’k a’in tento naq tk’eemanq sa’ tz’alam chi ru oxib’ toj oob’ chihab’”.

RAQAL 40. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 194, re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 194. Xpuktasinkil yib' aj eetalil rik'ineb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' re naq te'xk'utb'esi rib' chi t'urt'u, jo' wi' naq yookeb' chi wank sa' suumalil chi rib'ileb' rib'. Ani naxpuktasi, naxnumsi, naxtaqla, naxjek'i, naxk'utb'esi, naxyiib' ut naxk'ayi yalaq k'a' ru xpaayil yib' aj eetalil malaj xyaab' xkuxeb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab', jo' wi' eb' li poyanam wankeb' xmaajelal xk'a'uxl malaj xjunxaqalil, b'ar wi' nake'xk'utb'esi rib' chi t'urt'u, jo' wi' naq yookeb' chi wank sa' suumalil chi rib'ileb' rib', eb' a'in tento naq te'keemanq sa' tz'alam chi ru waqib' toj lajeeb' chihab' ut te'xk'e jun li tojl re lajeeb' roxk'aal mil (50) toj o'k'aal xkab' o'q'ob' (500) mil ketzal”.

RAQAL 41. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 195 xka' sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 195 xka' sutil. K'ayink yib' aj eetalil reheb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' re naq te'xk'utb'esi rib' chi t'urt'u, jo' wi' naq yookeb' chi wank sa' suumalil chi rib'ileb' rib'. Ani naxpuktasi, naxnumsi, naxtaqla, naxjek'i, naxk'utb'esi, naxyiib' ut naxk'ayi yalaq k'a' ru xpaayil yib' aj eetalil reheb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab', jo' wi' eb' li poyanam wankeb' xmaajelal xk'a'uxl malaj xjunxaqalil, b'ar wi' nake'xk'utb'esi rib' chi t'urt'u, jo' wi' naq yookeb' chi wank sa' suumalil chi rib'ileb' rib', eb' a'in tento naq te'keemanq sa' tz'alam chi ru waqib' toj waqxaqib' chihab' ut te'xk'e jun li tojl re lajeeb' roxk'aal mil (50) toj o'k'aal xkab' o'q'ob' (500) mil ketzal”.

RAQAL 42. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 195 rox sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 195 rox sutil. Reechaninkil yib' aj eetalil reheb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' b'ar wi' nake'xk'utb'esi rib' chi t'urt'u, jo' wi' naq yookeb' chi wank sa' suumalil chi rib'ileb' rib'. Naq junaq poyanam ak naxnaw naq ink'a' us, ab'an nareechani yib' aj eetalil reheb' poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab', jo' wi' eb' li poyanam wankeb' xmaajelal xk'a'uxl malaj xjunxaqalil naq t'urt' ukeb'

malaj naq yookeb' chi wank sa' suumalil chi rib'ileb' rib', k'eeb'ilaqeb' sa' tz'alam chi ru wiib' toj kaahib' chihab'".

RAQAL 43. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 195 xka sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 195 xka sutil. Roksinkil li ula'nink tenamit cho'q re te'xk'ayi rib' re li wank chi suumalil eb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab'. Ani tb'aanunq re malaj tpuktasi ut tk'anjela yalaq b'ar wan reheb' li maak yo chi yeemank sa' li tasal a'in; sa' xhoonalil li ula'nink tenamit, k'eeb'ilaqeb' sa' tz'alam chi ru waqib' toj lajeeb' chihab' ut tento te'xk'e jun li xtojl re o'k'aal mil (100) toj o'k'aal xkab' o'q'ob' (500) mil ketzal".

RAQAL 44. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 195 ro' sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 195 ro' sutil. Na'leb' nake'niman ru xtojb'al rix. Eb' li tojb'amaak raqro ru sa' eb' li raqal 173, 188, 189, 193, 194, 195, 195 xkomon rib', li 195 rox sutil, nataqe' numenaq xyiijachil wi' li poyanam xk'uluk re li rahilal toj maji' ttz'aqlojenaq waqxaqlaju chihab' ut numenaq kaalaju chihab'; ut jwal naxq'ax wi' chik li xyiijachil wi' li poyanam narahob'tesiman toj maji' naxkoolani kaalaju chihab', ab'an wi' li poyanam maji' naxkoolani lajeeb' chihab', li xtojb'al rix nataqsiman xka'sutil li xyeeman chaq".

RAQAL 45. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 197 ro' sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 197. Xb'eeresinkil li tojb'amaak. Rik'in xb'eeresinkil li tojb'amaak sa' xk'ab'a' li maak tuqub'anb'il sa' li rox xjolomil re li xkab' tasal li chaq'rab' a'in, b'ar wi' nawan xtaaquenkil rix eb' li na'leb' a'in:

1°. Li nab'eeresimank sa' li chaq'rab' naxtaaqaq re li molam aj tz'ilol rix li muxuk chaq'rab'.

- 2°. Li xkuyb'al xmaak li poyanam xk'ul li muxe'k malaj li poyanam xwulak jo' ruuchil chi ru li chaq'rab' moko naxraq ta li xb'eejik chi moko li xtojb'al rix naxxaqli.
- 3°. Li xk'anjel rik'in xb'eeresinkil li tojb'amaak chi ru chaq'rab', ink'a' naru tkanaaq li xb'eejik, chi moko xkanab'ankil chi maak'a' xwankil.
- 4°. Li molam aj kolonel rix chaq'rab' (Procuraduría General de la Nación) a'an li na'oken sa' xyanqeb' li nake'k'ehok re li jitom naq li poyanam xrahob'tesiik toj maji' ttz'aqlojenaq xchihab' jo' aj wi' naq maa'ani na'oken chi rix re xtenq'ankil chi ru li chaq'rab', malaj naq nake'wan xch'a'ajkilal sa' xyanqeb' li nak'uluk re li rahob'tesiik ut li nab'eeresink re li ch'a'ajkilal chi ru li chaq'rab'. Li aajel ru a'an naq tril naq yooq chi kolmank rix li poyanam naxk'ul li rahilal chi tz'aqal reeru re naq tk'eemanq xwankil li xk'ulub' rik'in li aajel ru cho'q re.
- 5°. Li molam aj tz'ilol rix li muxuk chaq'rab' tixxaqab' rib' jo' jun aj b'eeresinel re li ch'a'ajkilal, jo' q'e naq li poyanam nak'uluk re li rahilal neb'a malaj maak'a' xtuminal xsachomq.
- 6°. Eb' laj Raqonel chaq'rab' teneb'anb'il sa' xb'eeneb' rilb'al naq tz'iib'anb'ilaqeb' ut k'eeb'ilaqeb' xsachomq eb' li nake'xk'ul rahob'tesiik, ab'an wi' kama'an li xpatz'om li narahob'tesiik malaj li nakuutunk re chi ru li chaq'rab'.

RAQAL 46. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 198, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

- 1°. Wi' li poyanam xb'aanunk re li ch'a'ajkilal sa' ab' tenamit nachal chaq, tento traqmanq li chaq'rab' sa' xb'een rik'in risinkil sa' li tenamit chi junajwa, naraj naxye xtaqlankil sa' xtenamit, li twanq xb'eeresinkil chi rix naq akaq xtoj rix li xmaak naxxaqli.
- 2°. Wi' li xb'aanunk re li ch'a'ajkilal a'an jun aj b'eeresinel re li chaq'rab', tento naq tk'eemanq xtojb'al li xmaak kama' naxxaqab' li chaq'rab', ab'an tento aj wi' xxaqab'ankil naq ink'a' chik naru tb'eeresi li k'anjel nextaw wi' li xtumin malaj li xsachomq ab'an xk'ihal li kutan ink'a' naru tb'aanu a'in a'an xka'sutil eb' li kutan tk'eemanq xtojb'al li xmaak sa' tz'alam.

3°. Wi' li nab'aanunk re li ch'a'ajkilal naxb'aanu sa' xq'ehil naq yo xb'eeresinkil li k'anjel xtzol chaq rix xb'aanunkil, jo' q'e naq nak'ulman a'in tento xxaqab'ankil xb'eeresinkil li k'anjel xtzol chaq rix xb'aanunkil, xk'ihal li kutan ink'a' naru tb'aanu a'in, a'an xka'sutil eb' li kutan tk'eemanq xtojb'al li xmaak sa' tz'alam.

4°. Sa' xb'een li xtojb'al rix li maak naxaqli tento xk'eeb'al naq ink'a' chik truhanq tb'eeresi li xk'anjel, wi' li rahilal xb'aanuman sa' xhoonalil li k'anjelak malaj naq yo chi xb'aanunkil li xk'anjel xtzolom chaq rix”.

RAQAL 47. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 202 rox sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 202 rox sutil. K'ayink malaj loq'ok poyanam. Wan sa' xyanqeb' li muxuk chaq'rab' malaj li maako'k naq nawan xk'ayinkil malaj xloq'b'al eb' li poyanam, jo'kan aj wi' li xchapp'al, li xk'amb'al sa' b'eleb'aal ch'iich', li xramb'al, li xq'axtesinkil ut li xtz'apb'aleb' sa' junaq na'ajej naab'alaq chi poyanam yal re sik'ok tumin sa' xb'eeneb'.

Li tb'aanunq re li maako'k a'in wan xtz'alamil chi ru waqxaqib' toj waqxaqlaju chihab' ut tento te'xk'e jun li xtoj re o'lajuk'aal (300) toj o'k'aal xkab' o'q'ob' (500) mil ketzal.

Ink'a' naru nak'eeman xwankil wi' nayeeman naq li xk'ul li rahilal xk'ulub'a xch'ool li k'a' ru xk'ul malaj xb'aan li na'okenk chi rix chi ru li chaq'rab'.

Rik'in li naxtaaqaq rix li maako'k na'uxman chi rix li k'ayink malaj loq'ok poyanam, natawman ru naq a'an li na'uxk sa' xk'ab'a' li sik'ok tumin: li xk'ayinkil li xjunxaqalil, yalaq k'a' ru xpaayil li sik'ok tumin rik'in li k'ayink junxaqalil, li minok k'anjelak, yalaq k'a' ru xpaayil sik'ok tumin nab'aanumank rik'in li xminb'al ru li poyanam chi k'anjelak, xtaqlankil junaq poyanam chi maatanink tumin, xmajewankil rik'in li k'anjelak junaq poyanam, xk'ayinkil eb' li poyanam, risinkil xcha'al cho'q re li k'ayiiik, li xtz'apb'al eb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' sa' junaq na'ajej re naq te'okenq chi xb'aanunkil yib' aj na'leb', reechaninkil eb' li kok'al chi jo' majo', rik'in yib' aj na'leb', xyiiib'ankil xhuhil li eechanink kok'al rik'in li b'alaq', xt'urub'ankileb' li poyanam

re naq te'xk'utb'esi rib'eb', minok u re naq kanaak sa' yu'am, minok u cho'q re li sumlaak".

RAQAL 48. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 202 xka sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 202 xka sutil. K'uluk malaj k'ehok tojleb' sa' xk'ab'a' li k'ayink malaj loq'ok poyanam. Li ani nayechi'ink tojleb' malaj jalan chik k'a' re ru yal sa' xk'ab'a' naq tk'anjelaq chi rix li k'ayink malaj li loq'ok poyanam, tento naq tk'eemanq xtojb'al li xmaak rik'in xk'eeb'al sa' tz'alam chi ru waqib' toj waqxaqib' chihab'.

Wi' li k'ehok malaj k'uluk tojleb' na'uxman sa' xk'ab'a' li sik'ok tumin sa' xb'eeneb' poyanam toj maji' tz'aqlojenaqeb' kaalaju chihab' nataqsimank xk'ihalil li tojb'amaak chi ru li xyeemank sa' li raqal wan chaq rub'elaj, ab'an wi' li poyanam narahob'tesimank maji' naxkoolani li lajeeb' chihab' li xtojb'al rix nataqe' xka'sutil wi' chik li nayeemank arin".

RAQAL 49. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 204, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 204. Eb' li tojb'amaak nanimank ru xtojb'al rix. Eb' li tojb'amaak xyeemank chaq rub'elaj li raqal a'in tento naq twanq xtaqsinkil numenaq xyijjachil chi ru li ak xaqxox, wi' nake'b'aanumank eb' li na'leb' a'in:

1. Wi' naq li elq'ak, tz'apok malaj chapok poyanam nab'ayk numenaq oxib' kutan.
2. Wi' naq nawan xb'aanunkil li yib' aj na'leb' nawan xyechi'inkil li kamsink ut jwal nawan xtawasinkil chik kaw li poyanam na'uxk re li rahilal.
3. Wi' li xe'b'aanunk re li ch'a'ajkilal malaj rahilal numenaqeb' wiib' chi poyanam.
4. Wi' nawan xkub'sinkil malaj xkub'sinkil xwankil li k'a' ru naxk'ulub'a xch'ool li poyanam nak'uluk re li rahilal ut yal na'ajmank xb'aanunkil.

5. Wi' li poyanam xrahob'tesiik sa' xk'ab'a' li k'a' ru xk'ul nasach xna'leb' naraj naxye nakaano' ru chi ru wiib' oxib' kutan malaj chi junajwa.

Wi' li tojb'amaak a'an chi rix eb' li maak nake'yeemank sa' eb' li raqal 191, 192, 193, 193 xka' sutil, 194, 195, 195 xka' sutil, 195 rox sutil, 195 xka' sutil, 202, rox sutil ut 202 xka' sutil, li tojb'amaak tento naq nataqsimank numenaq xyijjachil jo' q'e naq nawan xb'aanunkil eb' li maako'k a'in:

- a. Naq nawan li raxiik'.
- b. Naq nawan xsumab'ankil eb' li nake'b'aanunk re li k'anjel sa' eb' li ochoch, naq nawan xjalb'al junaq k'uula'al toja' tyo'laaq, xpak'b'al xyo'lajik junaq k'uula'al, xkanab'ankil chi maak'a' xwankil malaj xsachb'al chi junajwa chan ru wan junaq poyanam rik'in li xsumlajik.
- c. Naq li poyanam naxk'ul li rahob'tesiik wan xmajelal rik'in li xna'leb'aal, jo' wi' rik'in li k'a' ru naraj xb'aanunkil malaj sa' xk'ab'a' xcheekelal.
- d. Naq li poyanam nab'aanunk re li yib' aj na'leb' rech'alal rib', li yo chi tenq'ank rik'in xk'eeb'al li xtzolb'al, li yo chi k'ehok rochochnal, li nak'ehok xsachomq, li xsum'aatin, li xsum'aatin kixjach wi' rib', malaj junaq reheb' li xna' xyuwa' li nak'uluk re li rahilal.
- e. Naq li poyanam nab'aanunk re li rahilal naroksi li puub', ha' nakaltesin, b'an nake'kanob'resink k'a'uxl malaj jalan chik b'an li naxrahob'tesi xkawilal li poyanam naxk'ul li rahob'tesiik.
- f. Naq li poyanam naxk'ul li rahilal wan sa' yu'am yajel.
- g. Naq li poyanam nab'aanunk re li rahilal a'an jun poyanam wan xwankil sa' li awa'b'ejilal, junaq aj k'anjel sa' aj wi' li awa'b'ejilal malaj junaq poyanam wan xnawom naxb'aanu li rahilal sa' xb'eeresinkil li xk'anjel.

Li tojb'amaak nataqsimank numenaq xyijjachil wi' nab'aanumank li maako'k naxye sa' eb' li raqal 201 ut 203, naq nawan xmuxb'al xwankil eb' li nake'jolomink, jo' wi' naq li poyanam naxk'ul li rahilal ttz'aqlojenaq waqxaqlaju chihab' ut numenaq kaalaju chihab'; jwal nanimank wi' chik li xtojb'al rix li maak wi' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaq kaalaju chihab' ut numenaq lajeeb' chihab'; ut naka'sutiman li xk'ihalil li xtojb'al rix wi' li poyanam maji' ttz'aqlojenaq lajeeb' chihab'."

RAQAL 50. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 238, re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 238. Xpak'b'al xyo'lajik junaq k'uula'al. Ani naxpak' naq wan sa' yu'am yajel malaj naxpak' xyo'lajik junaq k'uula'al yal re reechaninkil xk'ulub' sa' xb'een li na'leb' a'in, tento naq k'eeb'ilaq sa' tz'alam chi ru oxib' toj oob' chihab' ut tk'e jun li xtojli re lajeeb' (10) mil toj o'k'aal (100) mil ketzal."

Laj b'anonel, laj k'ak'alanel yaj, laj xokonel k'uula'al nake'oken re xb'aanunkil li yib' aj na'leb' a'in tento naq te'xtoj rix kama' xaqxo sa' li chaq'rab' ut ink'a' chik naru te'xb'eeresi li xk'anjel wankeb' xnowom re xb'aanunkil rik'in xka' sutil li tojb'amaak ak xaqxo chaq."

RAQAL 51. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 239, re li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 239. Xjalb'al junaq k'uula'al toja' tyo'laaq. Ani naxjal junaq k'uula'al toja' tyo'laaq ut naxk'e jalan chik sa' xna'aj, tento naq k'eeb'ilaq sa' tz'alam chi ru waqxaqib' toj lajeeb' chihab' ut tk'e jun li xtojli re o'k'aal mil toj o'k'aal xkab' o'q'ob' (500) mil ketzal."

RAQAL 52. Najalman xtuqub'ankil ru li raqal 240, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

"RAQAL 240. Xkanab'ankil chi maak'a' xwankil malaj xsachb'al chi junajwa chan ru wan junaq poyanam rik'in li xsumlajik. K'eeb'ilaq sa' tz'alam chi ru oob' toj waqxaqib' chihab', ut tk'e jun li xtojli re o'k'aal mil toj o'k'aal xkab' o'q'ob' (500) mil ketzal, ani nab'aanunk re eb' li na'leb' a'in:

1. Naq junaq poyanam tixye ut tixtz'iib'a chaq sa' li molam na'uxk wi' xtz'iib'ankileb' li poyanam xyaalalil xwanjik rik'in li xsumlajik, ab'an b'alaq' chi xjunil li esilal tye chaq ut naxnaw naq tik'ti' chi xjunil li naxye ab'an naxtz'iib'a chi kama'an.
2. Naq tmuqmanq malaj tk'eemanq sa' ch'a'ajkilal junaq alalb'ej yal re xmaq'b'al chi xjunil li xk'ulub' wan ut li xwanjik chi ru li xyu'am.
3. Naq tixtz'iib'a malaj tpatz' naq ttz'iib'amanq xyo'lajik junaq k'uula'al moko wan ta, b'alaq' chi xjunil li esilal nak'eeman chi rix eb' li xna' xyuwa'.

Laj k'anjel nab'aanunk re li tz'iib'ank a'in, naxnaw naq moko us ta li yo xb'aanunkil, naxsume ut naxtz'iib'a li b'alaq' esil nak'eeman re, a'in tento xk'eeb'al sa' tz'alam chi ru waqib' toj lajeeb' chihab' ut ink'a' chik naru tb'eeresi li xk'anjel chi moko naru chik tk'eemanq xk'anjel sa' eb' li molam re awa'b'ejilal sa' xk'ab'a' naq naka'sutiman li xtojb'al rix li xmaak.

RAQAL 53. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 241 xka' sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 241 xka' sutil. Li eechanink kok'al rik'in li b'alaq'. Ani naraj reechaninkil junaq li kok'al chi jo' maajo' rik'in xyechi'inkil tumin malaj jalan chik k'a' re ru, re naq chi jo'ka'in ttaw li k'a ru naraj. Naq naruhank xb'aanunkil li na'leb' a'in, tento naq tk'eemanq sa' tz'alam chi ru oxib' toj oob' chihab' ut tk'e jun li xtojl re junmay (20) mil toj o'k'aal (100) mil ketzal.

Eb' li tojb'amaak tento naq ink'a' twanq xtoch'b'al eb' li jalan chik tojb'amaak naxxaqli sa' xk'ab'a' jalan chik li maak.”

RAQAL 54. Nak'eeman jo' xkomon li raqal 241 rox sutil, chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, li nakana chi kama'in:

“RAQAL 241 rox sutil. Xb’eeresinkil li eechink kok’al rik’in li b’alaq’.

Laj k’anjel nasumenk re xtz’iib’ankil junaq kok’al sa’ xk’ab’a’ junaq poyanam ut naxnaw naq b’alaq’ chi xjunil li hu naxk’ul re naq junaq poyanam truhanq reechaninkil junaq poyanam toj maji’ ttz’aqlojenaq xchihab’, naxk’ulub’a chi xjunil li hu naxpatz’ li chaq’rab’ re li eechanink ab’an yal b’alaq’, tento naq tk’eemanq sa’ tz’alam chi ru waqib’ toj lajeeb’ chihab’ ut tk’e jun li xtojli re lajeeb’ roxk’aal (50) mil toj o’k’aal (100) mil ketzal.

RAQAL 55. Nak’eeman jo’ xkomon li raqal 301 xka’ sutil, chaq’rab’ raqro wi’ eb’ li tojb’amaak (Código Penal), chaq’rab’ 17-73 re li Molam aj K’uub’anel Chaq’rab’ re li tenamital, li nakana chi kama’in:

“RAQAL 301 xka’ sutil. Xk’anjelankil li yakok cha’alej poyanam sa’ muqmu chi ru li chaq’rab’. Ani natz’aqon sa’ li isink, k’ulank, k’ehok, yakok ut oksink cha’alej toj yo’yokeb’ malaj ak kamenaqeb’, sa’ muqmu chi ru li chaq’rab’, k’eeb’ilaqeb’ sa’ tz’alam chi ru oob’ toj lajeeb’ chihab’.”

RAQAL 56. Najalman xtuqub’ankil ru li ajl xka re li raqal 1, re li k’iila na’leb’ ke’uxmank xxaqab’ankil, chaq’rab’ raqro wi’ eb’ li tojb’amaak (Código Penal), chaq’rab’ 17-73 re li Molam aj K’uub’anel Chaq’rab’ re li tenamital, li nakana chi kama’in:

XKA: Sa’ xk’ab’a’ li rahob’tesink. Rahob’tesink junxaqalil malaj k’a’uxl. Li xb’een a’an b’ar wi’ na’oksiman li metz’ew re xrahob’tesinkil junaq li poyanam malaj k’a’ re ru. Li xkab’ a’an xk’eeb’al xxiw malaj xrahob’tesinkil yal chi aatin, ut rik’in a’in narahob’tesimank li xwanjik, sa’ xk’ab’a’ naq nakub’simank xwankil li poyanam, na’uxmank xtz’eqtanankil, chi jo’kan moko sa ta chik nawan chi ru li xyu’am, xb’aan naq sa’ xk’ab’a’ a’in naxk’ul li majewaak, tz’eqtanaak, namuxmank li xwankil jo’ poyanam, tz’eqtanab’il li xloq’al, k’ak’alենb’il, junelik xjunes na’uxmank xk’eeb’al, naxk’ul li b’alaq’iik, maak’a’ xtuminal li xsachomq. Rik’in chi xjunil a’in natawman ru naq yo chi uxmank xrahob’tesinkil xk’a’uxl li poyanam, naq li poyanam naxwari rib’ ut nasach li xna’leb’ chi junajwa, wan naq li poyanam na’oken aj wi’ re naq naxk’ul chi kama’in ut wan naq yal uxb’il re.

RAQAL 57. Nak'eeman jo' xkomon eb' li k'iila na'leb' xxaqab'amb'il sa' li chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal), chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, re li xwaq raqal li nakana chi kama'in:

“RAQAL IV: Li maako'k na'uxman sa' xk'ab'a' xk'eeb'al eb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' sa' eb' li k'anjel naru naxkanab' rahilal sa' xb'eeneb' li xjunxaqalil, jo' sa' xb'een li xloq'al, li reechaninkil eetalil b'ar wi' wankeb' poyanam maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab' chi t'urt'u malaj naq yookeb' chi wank sa' sumalil chi rib'ileb' rib', relq'ankileb' li poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab', reechaninkil li poyanam chi maak'a' k'ulub'ej sa' xb'een, xpak'b'al xyo'lajik junaq li k'uula'al, xjalb'al junaq li k'uula'al, naraj naxye xk'eeb'al chik jalan sa' xna'aj, xjalb'al rik'in b'alaq' xhuhil resilal xwanjik junaq poyanam, xyiib'ankil li b'alaq' hu re reechaninkil eb' li kok'al malaj poyanam toj maji' ttz'aqlojenaqeb' xchihab', chi xjunil li ch'a'ajkilal a'in nab'aanumank sa' xk'ab'a' li majewank rik'in li loq'ok ut k'ayink poyanam, li xtojb'al rix eb' li maak a'in tento naq txaqab'amanq chi maak'a' ch'a'ajkilal sa' xb'een li ak xaqxo xb'aan li molam nake'k'anjelak chi rix li loq'ok ut k'ayink poyanam.”

▶ RO' XJOLOMIL

LI TOJB'AMAAK NAB'EERESIMANK SA' XB'EEN LI LOQ'OK UT K'AYINK POYANAM.

RAQAL 58. Li k'ajk'amunk. Eb' li nake't'ane' sa' li maako'k rik'in li loq'ok ut k'ayink poyanam tento naq te'xk'e xk'ajk'amunkil li poyanam nak'uluk re li rahilal malaj rahob'tesiik, b'ar wi' na'ok chi xjunil li xch'olaninkil naq yo chi k'irtesimank li xjunxaqalil malaj li xk'a'uxl re naq tk'eemanq chi xjunil xtuminal li xsachomq twanq sa' li hoonal a'an, li k'ajk'amunk a'in tento xk'eeb'al us ta ink'a' xpatz'om li poyanam xk'uluk re li rahilal malaj ak xkana chi maak'a' chik xwankil li xjitom. Rilb'al eb' li xna'leb'il sa' xhoonalil naq twanq li xxaqab'ank tojb'amaak.

Wi' ak kamenaq chik li xk'uluk re li rahilal tento naq li xk'ajk'amunkil te'xk'ul li ralal xk'ajol, malaj rech'alal li poyanam xrahob'tesiik.

RAQAL 59. Na'leb' tb'eeresimanq re naq twanq xk'utb'esinkil rub'elaj chan ru naq xwank li xb'aanunkil li rahilal. Re naq twanq xk'utb'esinkil rub'elaj b'ar wankeb' li na'leb' xe'oken re naq xe'wan xb'aanunkil eb' li maak jultikanb'il sa' li chaq'rab' a'in, laj Raqonel Chaq'rab' tento naq tixk'e xwankil li ch'oolej nak'eeman sa' xb'een ut xk'uluk' li poyanam nak'uluk re li rahilal jo' q'e naq tixraq chaq'rab' sa' xb'een.

RAQAL 60. Xb'eeresinkil li chaq'rab' sa' xb'een li maako'k na'uxk sa' xk'ab'a' li k'uub'ank ib' re naq nawan li loq'ok ut k'ayink poyanam. Naq nawan xtaaquenkil ut xtz'ilb'al rix li maako'k chi rix li loq'ok ut k'ayink poyanam, te'b'eeresimanq eb' li chaq'rab' xaqxo cho'q re li maako'k nawan xb'aanunkil sa' ch'uut, li nimqal ru ch'a'ajkikal, xb'ehil li xtaaquenkil ut xtz'ilb'al rix, b'ar wankeb' li na'leb' te'k'eemanq xwankil re naq ink'a' ttawmanq ch'a'ajkikal sa' xtz'ilb'al rix, aniheb' li te'okenq chi tenq'ank, jo' wi' k'a' ru li na'leb' twanq xwech'b'al rix, li natawman sa' xchaq'rab'il li k'uub'ank ib' sa' ch'uut re xb'aanunkil li nimqal ru ch'a'ajkikal malaj rahilal, chaq'rab' 21-2006 re li Xmolamil aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital.

RAQAL 61. Naq nawan xq'axtesinkil junaq poyanam re naq ttz'ile'q rix sa' jalan chik na'ajej sa' xk'ab'a' li loq'ok ut k'ayink poyanam. Re naq nawan xq'axtesinkil junaq poyanam re naq ttz'ile'q rix sa' jalan chik na'ajej sa' xk'ab'a' naq xmaako'k rik'in li loq'ok ut k'ayink poyanam jo' naq tuqub'amb'il ru sa' li chaq'rab' a'in, a'yaal wi' wan malaj maak'a', tento naq tb'aanumanq li xxaqab'amb'il sa' li xchaq'rab'il.

XWAQ XJLOMIL

XKOLB'ALEB' RIX LI NAKE'OKEN CHI XYEEB'AL RAATIN CHI RIX LI K'A' RU NAKE'RIL JO' Q'E NAQ NAWAN XB'AANUNKIL JUNAQ LI CH'A'AJKILAL.

RAQAL 62. Xch'uutal chaq'rab' naru xb'eeresinkil. Re xkolb'al rix eb' li nake'oken xyeeb'al raatin chi rix li k'a' ru nake'ril jo' q'e naq nawan xb'aanunkil junaq li ch'a'ajkilal rik'in li loq'ok ut k'ayink poyanam, tento te'k'eemanq sa' ajl li yeeb'il sa' li chaq'rab' 70-96 re li Xmolamil aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital, chaq'rab' li na'oken chi rixeb' li poyanam nake'oken chi ru chaq'rab' sa' xb'eeresinkil junaq ch'a'ajkilal ut re naq nawan xb'eeresinkil li chaq'rab' chi tuqtu ru.

RAQAL 63. Eb' laj b'eeresinel chaq'rab' nake'jolomink re. Li Xmolamil Ruuchil Awa'b'ejilal, li Molam nak'anjelak sa' sumk'uub' rik'ineb' laj ab'l tenamit, molam aj tz'ilol rix muxuk chaq'rab', tento naq te'xjolomi ut te'xb'eeresi eb' li xna'leb'il re xsik'b'al eb' li rech'alal malaj li nake'nawok ru li poyanam xk'uluk re li ch'a'ajkilal ut chi xjunil eb' li poyanam li naru nake'tawe' xb'aan rahilal sa' xk'ab'a' xyeeb'al raatin chi rix li k'a' ru xril rik'in li ch'a'ajkilal xwan, jo'kan naq tento te'xxaqab', te'xjolomi ut te'xb'eeresi na'leb' chi rix chan ru naq te'wanq xkolb'aleb' li poyanam a'in chi ruhatq li rahilal naru nake'tawok reheb', li naru xb'eeresinkil rik'ineb' li molam nake'tawman sa' li tenamit jo' wi' sa' eb' li ab'l tenamit.

RAQAL 64. Xkolb'aleb' li poyanam chi ruhatq li rahilal naru nake'tawok reheb' sa' xk'ab'a' xyeeb'al raatin rik'in li rilomeb' chi rix li ch'a'ajkilal xwan ut chi xjunil poyanam na'oken sa' xb'eeresinkil junaq ch'a'ajkilal

chi ru li chaq'rab'. Wi' naq yo chi tz'ilmanq rix li ch'a'ajkilal xwan rik'in li loq'ok ut k'ayink poyanam, wan junaq reheb' li yookeb' chi b'eeresink re li chaq'rab' naxnaw ru chi us li poyanam xk'uluk re li rahilal, tento xsik'b'al chi junpaat b'ar wan junaq li poyanam naru naxtaw xch'a'ajkilal sa' xk'ab'a' naq naxnaw ru li poyanam xk'uluk re li rahilal, jo'kan junpaat tento xk'eeb'al aj k'ak'alenel re ut chi jo'ka'in kolkooq chi ru junaq rahilal, jo' naxye sa' li chaq'rab' 70-96 re li Xmolamil aj K'uub'anel Chaq'rab' re li tenamital.

Eb' li poyanam a'in nake'kana chi kolkook rixeb' toj t-ilmanq naq maak'a' chik li ch'a'ajkilal.

Wi' li poyanam wan chaq sa' jalan chik tenamit, eb' li nake'jolomink re li k'anjel tento naq te'xjultika chi junpaat reheb' li nake'jolomink re li tenamit wan wi' chaq li poyanam re naq te'ril chan ru naq te'xkol rix, re naq ink'a' ttawe'q xb'aan rahilal jo' chan ru naq ch'olob'anb'il sa' li ch'ol wan chaq rub'elaj.

RAQAL 65. Sum'aatinaq chi junpaat. Li poyanam nak'uluk re li rahilal tento naq tsum'aatinaq chi junpaat rik'in li poyanam nake'oken chi xyeeb'al raatin chi rix li k'a' ru nake'ril jo' q'e naq nawan xb'aanunkil junaq li ch'a'ajkilal rik'in li loq'ok ut k'ayink poyanam, wan xk'uluk' re naq tsum'aatinaq rik'ineb' li rech'alal jo' aj wi' rik'ineb' li poyanam tk'a'uxla naq aajel ru t-aatinaq.

RAQAL 66. Rab'inkileb' raatin. Rab'inkileb' li poyanam nake'oken chi xyeeb'al raatin chi rix li k'a' ru nake'ril jo' q'e naq nawan xb'aanunkil junaq li ch'a'ajkilal naru rab'inkileb' rik'in li muhil taql esil sa' li xhoonalil naq t-ajmanq ut jo' q'e naq naxk'uluk'a xb'aanunkil. Kama'in aj wi' naru xb'aanunkil wi' li poyanam na'oken chi xyeeb'al raatin chi rix li ch'a'ajkilal natawman chaq sa' ab'l tenamit, a'in tb'aanumanq re xkolb'al aj wi' rix li xyu'am li poyanam ut sa' xk'ab'a' aj wi' naq jalan chik li tenamit wan wi' chaq.

Jo' q'e naq aajel ru, ink'a' naru nake'ril rib' li poyanam xk'uluk re li rahilal wi' toj maji' ttz'aqlojenaq xchihab' rik'in li poyanam xb'aanunk re li ch'a'ajkilal.

NA'LEB' NAXAQAB'AMANK LI NARU NAKE'JALA

RAQAL 67. Xchaq'rab'il li molam nak'anjelak chi rix xmuxb'al xjunxaqalil, xmajewankil, xk'ayinkil ut xloq'b'al li poyanam. Li molam nak'anjelak chi rix xmuxb'al xjunxaqalil, xmajewankil, xk'ayinkil ut xloq'b'al li poyanam tento naq tixk'uub' ut tixtus ru eb' li chaq'rab' chi ru oxk'aal kutan, chalen naq ttiklaaq chaq chi b'eek li chaq'rab' a'in.

RAQAL 68. Eb' li sachomq. Natuqub'amank chi ru li Roq Ruq'il awa'b'ejilal nak'anjelak chi rix sachomq, naq tento tixxaqab' ut tixtusub' ru li xsachomq, rik'in li tojl re li chihab' 2009, a'in ink'a' naru naq tkub'eeq chi ru li oob' millón chi ketzal, re xtikib'ankil xk'anjel li molam nak'anjelak chi rix xmuxb'al xjunxaqalil, xmajewankil, xk'ayinkil ut xloq'b'al li poyanam, a'in li molam tk'ak'alenuq re naq yooq chi b'eek li chaq'rab' a'in. Sa' xyanq li sachomq tento aj wi' naq tk'eemanq cho'q re li xk'ajk'amunkil li poyanam naxk'ul eb' li rahilal yeeb'il sa' li chaq'rab' a'in.

Li sachomq ttuqlaaq cho'q re xk'ajk'amunkileb' li poyanam nake'xk'ul rahilal jo' yeeb'il sa' li chaq'rab' a'in tento naq tb'eeresimanq xb'aan li molam nak'anjelak chi rix xmuxb'al xjunxaqalil, xmajewankil, xk'ayinkil ut xloq'b'al li poyanam, a'yaal jo' naq tuqub'anb'il ru sa' li xchaq'rab'il.

Xtuminal li sachomq nayeeman sa' li raqal a'in tento naq t-elq chaq rik'in eb' li tojl nake'uxman xmolb'al.

NA'LEB' NAKE'XAQAB' AMANK RE XRAQB'AL.

RAQAL 69. Na'leb' xaqxokeb' li naru xq'etb'al. Na'uxmank xq'etb'al eb' li ajl ut xk'ab'a' eb' li tasal a'in: xkab' (II) rox (III) ut xka (IV) re li rox (III) xjolomil re li xkab' (II) tasal hu ut eb' li raqal 87, xb'ele ch'ol, sa' b'ar wi' na'uxman aatinak chi rix naq te'xk'ayi rib' re li wank chi suumalil". 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182 toj 187, 194, 236 ut 237 re li chaq'rab' 17-73 re li Molam aj K'uub'anel Chaq'rab', chaq'rab' raqro wi' eb' li tojb'amaak (Código Penal).

RAQAL 70. Xtiklajik xb'eeresinkil. Li chaq'rab' a'in ttiklaaq xb'eeresinkil naq ak o'laju kutan chik xpuktasinkil chaq sa' li puktasib'aal hu re awa'b'ejilal.

CHI TAQLAMANQ SA' LI ROQ RUQ'IL AWA'B'EJILAL, RE
NAQ TSUME, TPUKTASI UT TJEK'I.

K'EEB'IL SA' LI ROQ RUQ'IL AWA'B'EJILAL NAB'EERESINK
RE LI XXAQAB'ANK CHAQ'RAB', K'EEB'IL SA' LI TENAMIT
WATEMAAL SA' LI WAQXAQLAJU XB'E LI PO FEBRERO RE
LI CHIHAB' 2009.

